

TÜRK RESİM SANATI TARİHİNDE ÖNCÜ KADIN RESSAMLAR

PIONEERING WOMEN PAINTERS IN THE HISTORY OF TURKISH PAINTING

Arş. Gör. Ceren Gürçay Yılmaz

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi,
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü
ceren.yilmaz@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1726-8786

MAKALE GELİŞ TARİHİ: 3 Mayıs 2024 · YAYIMA KABUL TARİHİ: 24 Temmuz 2024

Prof. Dr. Mehtap Pazarlıoğlu

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi,
Temel Sanat Bilimleri Bölümü
mehtap.bingol@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9979-2604

Öz

Cumhuriyet döneminden günümüze kadın teması sanatta oldukça çok işlenmekte ve kadın sanatçılar sanatta öncü girişimlerde bulunmaktadır. Çağdaş resim sanatının öncü isimlerinden Mihri Müşfik Hanım'ın dönemin Güzel Sanatlar Akademisi olan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde ilk kadın yönetici olarak yer alması ve Belkıs Mustafa'nın bu kurumdan diploma alan ilk Türk kıza olması, Fahrelnisa Zeid'in geometrik formlarla gerçekleştirdiği eserleri ile soyut sanatın ülkemizdeki temsilcilerinden biri olması Türk sanat tarihimiz açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada öncü nitelikleri ile Türk sanat tarihinde yer alan kadın sanatçılar ve eserleri hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır. Araştırmanın bir diğer amacı ise, Cumhuriyet döneminden günümüze kadın sanatçılarımızın ülkemizin sanat dinamiğini yönlendiren etkilerini vurgulamaktır. Araştırmada, kadın sanatçılarımıza ilham verecek öncü kadın sanatçılarımızın sanat alanında dikkat çeken özellikleri sunulmaktadır.

Abstract

From the Republican period to the present day, the theme of women has been widely discussed in art, and women artists have taken pioneering initiatives in art. The fact that Mihri Müşfik Hanım, one of the pioneering names of contemporary painting, was the first female director of the İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, the Academy of Fine Arts of the period, and Belkıs Mustafa was the first Turkish girl to receive a diploma from this institution, and that Fahrelnisa Zeid was one of the representatives of abstract art in our country with her works realized with geometric forms are important for our Turkish art history. In this context, the study aims to provide information about women artists and their works in the history of Turkish art with their pioneering qualities. Another aim of the research is to emphasize the effects of our women artists from the Republican period to the present day, which direct the artistic dynamics of our country. In this research, the remarkable characteristics of our pioneering women artists in the field of art are presented to inspire our women artists.

Anahtar Kelimeler: Türk Resim Sanatı,
Modern Sanat, Kadın Sanatçılar, Resim.

Key Words: Turkish Painting, Modern Art,
Woman Artists, Painting.

1. GİRİŞ

Türk tarihinde kadın imajı doğurganlığı sebebiyle bolluk ve bereketin sembolü olarak ilk çağlardan itibaren önemli bir yer edinmiştir. Türk sanatının önemli eserlerindeki motiflerde kadının koruma, besleme, üretkenlik, birleştirme, bereket ve daha birçok sembolik anlam ile karşımıza çıktığı görülmektedir. Sembolik anlamları dışında kadın sanatçıların eserlerinde ya da kadını tema olarak ele alan sanat uygulamalarında, özellikle benlik algısı ve toplumsal cinsiyet ayrımcılıkları bağlamında kimlik sorgulamaları gerçekleştirilmektedir. Kadın, doğurgandır, üretkendir, koruyucudur, geliştiren ve destekleyendir. Yüzyıllar boyunca kadınlar, üretkenlikleri ve girişimcilikleri ile birçok sektörde öncü isimler olabilmeyi başarmışlardır. Yaratılış itibarıyla kadınlar ve erkekler, fiziksel özelliklerinin yanı sıra duygusal yapıları açısından farklıdır. Bu farklılıklar birini bir diğerinden üstün kılmayacağı gibi eşit de yapmamaktadır. Temelde insan ilişkilerinde hoşgörü bu farklılıkların karanlık yansıması olan ayrımın/ayrımcılığın ortadan kalkmasının en önemli koşuludur. Kadınlar, pek çok alanda olduğu gibi sanatta da ayrımcılıkların karşısında varlıklarını oldukça etkili biçimde göstermekte ve vurgulamaya devam etmektedirler.

Sanat, kültür ve edebiyat alanlarında kadın sanatçılarımızın rolü ve katkıları, kadının sanat dünyası içerisindeki hayati yerini bizlere vurgulamaktadır. Özellikle resim sanatında, kadın sanatçıların ülkemizde ve dünyada ses getiren, dönemin sanatına yön veren eserleri; sanat tarihine önemli izler bırakmıştır. Pek çok kadın sanatçımız, ulusal başarılarını uluslararası başarılarıyla perçinleyerek Türk resim sanatının öncüsü ve küresel yankısı olmuştur. Bu çalışma, Türk resim sanatında önemli izler bırakan kadın ressamın eserleri ve mirasının vurgulanmasıyla birlikte, kültür tarihimizin ve çağdaş Türk resim sanatının kritik dönemeçlerinin yeniden hatırlanmasını amaçlamaktadır.

2. TÜRK RESİM SANATINDA ÖNCÜ KADIN RESSAMLAR

2.1. Mihri Müşfik Hanım (1886-1954)

Mihri Müşfik Hanım, Türkiye’de çağdaş resim sanatının öncülerindedir. Kadıköy Moda’da bulunan Rasim Paşa Konağı’nda, aristokrat bir ailenin kızı olarak dünyaya gelmiştir. İlk kadın yönetici sıfatıyla İnas (Kız) Sanayi Nefise Mektebi’nde eğitim gören kız öğrencilere öncülük etmiştir. Babası dönemin tıp fakültesinde ders veren başarılı hekimlerden biri olan ve sonrasında Tıbbiye Nazırlığına (Sağlık Bakanlığı) kadar yükselmiş olan Dr. Mehmet Rasim Paşa’dır. II. Abdülhamid dönemi saray ressamı olan Fausto Zonaro, henüz 9- 10 yaşlarında olan Mihri hanıma ilk resim eğitimini vermiştir. Ülkenin güzel sanatlar eğitimi veren tek okulu Sanayi-i Nefise Mektebi henüz kız öğrenci almamaktadır. Batı kültürüyle yetişen Mihri hanımsa Avrupa’da resim eğitimi almak istemiştir, İs-

tanbul'dan Roma'ya oradan da Paris'e geçmiştir. Portre, gravürlerin etkisi ve yoğunluğu olan sanat dili böylelikle imzasına dönüşür. Fransa'da çeşitli sanat okullarında eğitim alır. Portrelerinde dışavurumcu etkiler görülür. Mustafa Kemal Atatürk ve Papa XV. Benedict'in de portrelerini yapmıştır (Can, 2016, s.1022; Doğanay, 2023, s.53; Özcan, 2016, s.155).

Mihri Hanım, Paris'teki Türk elçiliğinde düzenlenen bir davette Maliye Nazırı (Bakanı) Cavit Bey ile tanışmıştır. Milli Eğitim Bakanı'na çektiği telgrafta Mihri Hanım'ın sanat eğitimi sürecinden bahseden Cavit Bey, ülkenin kendisinden faydalanılmasının önemini anlatmıştır. Bu iletişimin ardından, 1913 yılında İstanbul Darülmuallimat'a (Kız Öğretmen Okulu) resim öğretmeni olarak atanan Mihri Müşfik Hanım, 1914 yılında kız öğrencilerin yüksek öğrenim görmelerine ve güzel sanatlar alanında yaratıcılıklarını geliştirmelerine imkan tanıyan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğretmen olur. Bir müddet sonra kurumun ilk kadın yönetici olarak görevine devam eder. Aliye Berger ve Fahrnelisa Zeid gibi iz bırakan ressamların yetişmesinde emeği geçmiştir. Kompozisyonlarının detaylarında rahat fırça vuruşları ve el çabukluğu dikkat çekmektedir. Resimlerinde konu tercihi genellikle kadınlar olmuştur. Paris'teki yaşamının ardından Amerika'ya giden Mihri Hanım orada sanatını devam ettirmiş ve çeşitli üniversitelerde akademisyen olarak görev yapmıştır (Can, 2016, s.1022; Mihri Müşfik, Ankara Resim ve Heykel Müzesi; Doğanay, 2023, s.53).

İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda Amerika'nın zengin eyaletlerinden biri olan Maine'de yaşamını sürdüren varlıklı bir Amerikalı ile evlenen Mihri Müşfik, son yıllarını New York ile Maine arasında geçirmiştir. 1950 yıllarının başında Mihri hanımın eşi, onun dostlarına bir mektup gönderir ve onun vefatını bildirir. Mektupta, Mihri hanımın cenazesinde kimsenin bulunmasını istemediği ve ölümünü defni gerçekleştikten sonra bildirilmesini istediği yazmaktadır. Cenazesi sade bir törenle Maine'ye defnedilmiştir. Amerika'da yaşamı boyunca Mihri hanımın sanatı her zaman takdir görmüş, birçok derginin kapak resimleri Mihri hanımın fırçası ile tasarlanmıştır (Şahin Karadal, 2018, s.79).

Görsel 1: Mihri Müşfik, *Genç Erkek Portresi*, tuval üzerine yağlı boya, 62,5x50 cm, Sabancı Koleksiyonu. (Ressam Mihri, Burcu Pelvanoğlu ve Özlem Gülin Dağoğlu Arşivi).

Görsel 2: Mihri Müşfik, *Naile Hanım*, 1908-09. (Mihri Müşfik'in Eserleri ve Hayatı, 2017).

Görsel 3: Mihri Müşfik, *Otoportre*, tuval üzerine yağlı boya, 98,5x61 cm, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi. (Ressam Mihri, Burcu Pelvanoğlu ve Özlem Gülin Dağoğlu Arşivi).

Görsel 4: Mihri Müşfik, *Mevsume Yalçın Portresi* (Mihri Müşfik'in Eserleri ve Hayatı, 2017).

Çağdaş Türk resminde eşsiz bir yere sahip olan Mihri Müşfik, hem sanatçı kişiliği hem de öğretmen kimliği ile ön plana çıkmış, kültürel birikimi ve gör-

güsü ile herkesi kendine hayran bırakmayı başarmıştır. 1914 kuşağı ressamı ile aynı dönemde yetişmiş olan sanatçı, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin ilk üyelerinden birisidir (Yavuz, 2021, s.8). Türk resim sanatında öncü bir kimliği bulunan Mihri Müşfik, kızların sanat eğitimi almalarına öncülük ederek, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi müdiresi olmuş, öğrencilerine canlı model çalışmaları yaptırmış, kız öğrencilerine özel izinler alarak, onları açık havada vb. mekânlarda peyzaj çalıştırmaları yaptırmıştır. Döneminin önemli isimlerinin portrelerinde imzası olan Mihri Müşfik Hanım, Mustafa Kemal Atatürk'ün mareşal üniformasıyla yağlı boya portresini (Görsel 5) yapan ilk Türk sanatçımızdır (Şahin Karadal, 2018, s.80-84).

Görsel 5: Mihri Müşfik, Mustafa Kemal Atatürk'ün Portresi, Boyutları ve Yeri bilinmiyor, Ressam Mihri, Burcu Pelvanoğlu ve Özlem Gülin Dağoğlu Arşivi (Mihri Müşfik'in Eserleri ve Hayatı, 2017).

Mihri Müşfik, Naile Hanım eserinde, eski Viyana Sefiri, İstanbul Belediye Başkanı ve sanatçı, İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından olan Ali Rıza Bey'in annesi olan (Görsel 2) Naile Hanım'ın duruşu ile güçlü bir kadını sembolize etmektedir. Mihri Müşfik hanımın eserlerinde ön plana çıkan kadın portreleridir ve bu kadınlar çoğunlukla eğitilmiş, güçlü ve modern kadın profilleri sergilemektedir (Tekdemir Dökeroğlu, 2018, s.5438).

2.2. Belkis Mustafa (1896-1925)

Ülkemizin öncü kadın ressamlarından Belkis Mustafa, ilk Türk kadın ressamlardan biridir. Belkis Mustafa'nın kadın sanatçı olarak en büyük avantajı ailesinin sanata karşı ilgili olmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle Mustafa, yeni açılan

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk öğrencilerinin arasına katılabilmek imkanı bulmuştur. Belkis Mustafa, İnas Sanâyi-i Nefise Mektebi'nden 1917 yılında diplomasını alan ilk Türk kadın sanatçıdır (Paşalıoğlu, 1996; Can, 2016, s.1023). Osman Hamdi Bey, 1882 yılında II. Abdülhamit tarafından Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğüne atanır ve bu tarih itibariyle Sanayi-i Nefise Mektebi resmen kurulmuş olur. Mektep, Paris Güzel Sanatlar Okulu (Ecole Des Beaux-Art) örnek alınarak tasarlanmıştır. İçeriğini ise resim, heykeltıraşlık, mimarlık vb. sanat dersleri oluşturmaktadır. 8 eğitmen ve 20 öğrenci vardı, öğrencilerin ise hepsi erkekti. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ise 1914 yılında sadece kız öğrenciler için hazırlanmış ve Zeynep Hanım Konağı'nda hizmete girmiştir. 1926 yılında iki kurum birleşmiştir. Kız ve erkek öğrenciler bir arada öğrenim görmeye başlamıştır. Zamanla mektebin ismi Güzel Sanatlar Akademisine dönüşmüştür. 1969 yılında ise ismi İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi" olmuştur (Uzun Aydın, 2014, s.79-80).

Günümüzün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan bu mektebin mezunlarından Mustafa, resme dair her türlü teknik ve malzeme ile çalışmıştır. Vernik kullanmadan çalışan ressam suluboya, mürekkep, pastel, guaj, gravür, fügen, karakalem, kömür kalem gibi çeşitli malzeme ve tekniklerle önemli eserler üretmiştir (Can, 2016, s.1023-1024). Belkis Mustafa 1917 yılında Maarif Vekaleti tarafından Almanya'ya eğitim için gönderilir. Berlin Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nde dönemin önemli isimlerinden Lovis Corinth'in atölyesi'nde çalışma imkanı bulur. Sonrasında Münih, Amsterdam, Floransa, Roma ve Venedik gibi şehirlerde kalarak Avrupa sanatını yakından inceler. Bu kültür kentlerinde bulunan müzelerdeki sanat eserlerini inceleme şansı bulur ve ressamları tanır. Rembrandt'ın eserlerine ilgisi bilinmektedir. O dönemde Belkis Mustafa'nın Almanya'da dört yıl eğitim görmüş olması oldukça mühim bir olaydır. Eserleri, portre, nü, İstanbul görüntüleri, natüremort gibi başlıklar altında değerlendirilebilir. 1921 yılında yurda dönen Belkis Mustafa, Galatasaray sergilerine katılmış ve dönemin kültür ortamında önemli bir varlık göstermiştir. 1922 yılında Dördüncü Galatasaray Resim Sergisi'nde Aynizade Tahsin Bey'in Portresi, Portre (Üç adet), Peyzaj, Güller, Etüd, Kadın Başı isimli eserleri ile yer almıştır (Doğanay, 2023, s.67; Akçay, 2015, s.140).

Genç yaşında hayata veda eden Belkis Mustafa'nın kısacık ömründe imza attığı eserleri, ailesi tarafından korunmaktadır. Çoğunlukla figüratif resimler yapmış, bunun yanı sıra ise natüremort ve peyzajda da oldukça başarılı olmuştur. Tahta üzerine oyma, çinko üzerine çelik kalemle oyma tekniklerinde gravürler denemiştir (Demir, 2022, s.89). Dönemin Alman Ekspresyonizmine ilgi duymamış, Empresyonizm'e bağlı kalmıştır. Çalışmalarındaki detaycılık dikkat çekicidir (Paşalıoğlu, 1996, s.87-88). 1924 yılında yeniden Almanya'ya gönderilen sanatçı, 1925 yılının Ocak ayında Berlin'de hayata veda etmiştir (Akçay, 2015, s.142).

Görsel 6: Belkis Mustafa, Otoportre, Kağıt üzerine suluboya, 12 x 10 cm. (Artium Modern)

Görsel 7: Belkis Mustafa, Düşünen Kadın, 1920. Tuval üzerine Yağlıboya, 72x49 cm. (Destek Sanat Galerisi, İstanbul. Salt Araştırma)

2.3. Fahrelnissa Zeid (1901-1991)

Fahrelnissa Zeid, soylu bir ailenin kızı olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Sanatçı, geniş bir yelpazeye sahip sanat dilini göze çarpan coşkulu ve etkileyici kompozisyonlarla göstermiştir. Zeid, sanat kariyerinin erken dönemlerinde, minyatür sanatının izlerini taşıyan figüratif kompozisyonlara imza atmıştır. Öte yandan, sanatının olgunluk döneminin ise vitraylara benzer geometrik formlarla serbest soyutlamalara doğru evirildiğini görmekteyiz. Zeid'in son dönemleriyse özellikle portreleriyle anılmaktadır; Fahrelnissa Zeid'in portre çalışmaları, bireylerin iç dünyalarını yansıtmaya odaklanmıştır. Bu süreçte, resimlerinde insan psikolojisi ve duygusal derinlik ön planda olmuştur (<https://www.istanbulmodern.org/sergi/gecmis/fahrelnissa-zeid>). Ülkemizde modern sanatın kadın öncülerinden ve soyut sanatın ülkemizdeki ilk temsilcilerinden biri olan Zeid'nin penceresi halen günümüz sanatını ve sanatta kadının yolunu aydınlatmaktadır (İstanbul Modern, 2017).

14 yaşında resme başlayan Zeid, resim öğrenimini Paris'te ve Türkiye'de Güzel Sanatlar Akademisi'nde sürdürmüştür. Aykırı karakteri ve resme olan tutkusunu ile 1940'lı yıllarda sanat galerisinin bulunmadığı bir dönemde İstanbul'da kendi evinde sergi açarak, sanat camiasında ses getirmiştir. 1950 sonrası sanatçı Paris

ve Londra’da da sergiler açarak ününü arttırmıştır. Diplomat olan eşi Emir Zeid’in görevi dolayısıyla Fahrelnisa Zeid, eşi ile birlikte Avrupa’nın pek çok kentinde bulunmuştur ve resim serüvenine bu kentlerde de devam etmiştir. Eşi Emir Zeid 1970 yılında vefat etmiş, Fahrelnisa Zeid, 1976 yılında oğlu Raad’ın yaşadığı kent olan Amman’a taşınmıştır. Fahrelnisa Zeid Sanat Enstitüsü’nü de burada kurmuştur (Can, 2016, s.1026; Doğanay, 2023, s.91).

Zeid’in tasvir ettiği alanların gerçeklikte çok da dayanağı bulunmamaktadır. Deneyimsel alanları betimler. Zeid gerçek bir evreni tasvir etmiş olabilir. Işık yılı genişliğinde bir alan yaratmaya çalışmış olabilir. Anlaşılması zor, fraktallar sanatçının pek çok eserini dolduracak ve nihayetinde onu sağlam bir şekilde döneminin en yenilikçi Türk ressamlarından biri yapacaktır. Sanatçının eserlerinin devasa boyutları oldukça dikkat çekicidir. “My Hell” (Cehennemim) adlı çalışması 205x528 cm boyutlarındadır ve galerinin bir duvarında ancak tek başına sergilenebilir (Görsel 8). Sergiyi belgeleyen fotoğraflarda eserin oluşturduğu gölgelerin içine çekilen sanatçı resmin yanında küçük kalmıştır ve neredeyse sanatçının boyunun dört katı yüksekliğindedir. Bu ölçek kullanımı Türkiye’de benzersizdir, yurtdışında özellikle Amerika’da ise oldukça azdır. Cehennemim adlı eseri ile yüz yüze gelindiğinde izleyicinin bakışı tamamen eser tarafından kuşatılır. Derin, düşündürücü renklerin ve patlayıcı çizgilerin dalgalanmaları izleyicileri etkisi altına almaktadır. Eserlerin ölçeği, eserlere yakından bakmayı gerektirmekte ve pozisyona bağlı olarak yeni perspektifler ve detaylar fark edilebilmektedir (Jenkins, 2020, s.15-17).

Görsel 8: Fahrelnisa Zeid, *My Hell*, Tuval üzerine Yağlı boya, 205 x 528. (İstanbul Modern Sanat Müzesi Koleksiyonu).

Görsel 9: Fahrelnisa Zeid, 1947. *Fight Against Abstraction*, Tuval üzerine Yağlı boya, 101 x 151 cm. (Fahrelnissa Zeid in four key works, 2017).

Görsel 10: Fahrelnisa Zeid, 1944. *Oto Portre*, Tuval üzerine Yağlı boya, 60x 50 cm. (Sema ve Barbaros Çığa Koleksiyonu).

2.4. Aliye Berger (1903-1974)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında eserleriyle kültürel mirasımıza paha biçilmez değerler katan kadın ressamın eserleri, sanat dünyamızı hepten değiştirmiş ve kökleri sağlam güçlü bir ağacın ilk filizleri olmuşlardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkemizde ve dünyada resim sanatının vurgulu taşlarını işleyen kadın ressamlardan biri olan; Büyükada doğumlu Aliye Berger, Fahrelnisa Zeid'in de kardeşidir. İlk Türk kadın baskiresim sanatçısı olan Berger, aynı zamanda ilk Türk Kadın gravür sanatçısıdır (Şahin, 2019, s.407). Avrupa'da bulunduğu süreç boyunca sanat akımlarını takip ederek içselleştirmiş ve 1951 yılında Türkiye'ye dönerek ilk gravür sergisini açmıştır (Şahin, 2019, s.407).

Ulusal ve uluslararası pek çok ödül alan eserleriyle Berger (Noyan, 2002, s.38-41), gravür sanatına ve modern sanata yön veren kadın sanatçılarımızdan biri olarak günümüz sanatçılarına da ilham olmaktadır. 1954 yılında, İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Kongresi dolayısıyla, Yapı Kredi Bankası'nın da 1954 yılında kuruluşunun onuncu yıldönümü nedeniyle çeşitli sanat dalları arasında yarışmalar düzenlemiştir. "Türkiye'de İş ve Üretim (İstihsal)" konulu yarışmada, Aliye Berger'in yağlıboya tablosu olan "Güneşin Doğuşu" isimli eseri ile birincilik ödülü kazanmıştır. Türkiye'de soyut sanatın gelişimi aşamasında oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır (Can, 2016, s.1027-1028; Noyan, 2002, s.26-37).

Berger'in eserlerinde dışavurumcu fırça vuruşları görülmekte ve iç dünyasını yansıtan renklerin dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Kompozisyon anlayışı detayların birleştiği özgün bir bütünlükte belirlemekte ve oldukça başarılı bir teknik ile

sanat çalışmalarını tamamlamaktadır. Ülkemizin sanat anlayışının alışılmışlığı bozan, yeni materyallerin sanata dahil edildiği özgün bir dil kullanmış ve dönemin sanatına yenilikler getirmiştir.

Görsel 11: Aliye Berger, *Güneşin Doğuşu*, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 200x300 cm. Yapı Kredi Bankası Koleksiyonu (100 Yılın 100 Eseri, Eserler ile 100. Yıl).

Görsel 12: Aliye Berger, *Peyzaj*, Gravür, 17/30, 37x26 cm. (Aliye Berger, Artium Modern, 14. Online Müzayede).

2.5. Eren Eyüboğlu (1907-1988)

Romanya'da dünyaya gelen, eserlerinde sadelik içerisinde netliğin doruğa çıktığı Eren Eyüboğlu, Anadolu'nun izlerini taşıyan eserlerinde ikonografinin yer bulduğu eşsiz bir dile sahiptir (Çevik, 2019, s.857, 861-862). 1919 yılında Romanya Yaş Akademisi'nden mezun olduktan Paris'e gider. Paris'te yaklaşık dört yıl, Julian Akademisi'nde sanat eğitimi almış ve Andre Lhote'nin öğrencisi olmuştur. Bu sürede Monet ve Cezanne gibi sanatçıların resimlerinin reproduksiyonlarını yapmıştır. Bu anlamda teknik becerisini geliştirmiştir. Eren Eyüboğlu ve Bedri Rahmi Eyüboğlu, 1930 yılında Paris'te tanışmış ve 1936 yılında evlenmişlerdir. Eşi Bedri Rahmi ile birlikte İstanbul'a dönen Eren Eyüboğlu, sanat hayatını da eşiyile birlikte devam etmiştir. İki ressam Türkiye'nin çeşitli şehirlerini dolaşarak özgün eserlere imza atmıştır. Anadolu insanının folklorik özelliklerini plastik bir dille anlatmışlardır. Dışavurumcu sanat anlayışları ile ülkemizin insanların kültürel özelliklerini gösteren ve doğal yaşamın özelliklerine dikkat çeken temaları resimlerinde ele almışlardır (Can, 2016, s.1032). Soyut dışavurumculuğun kadın temsilcilerinden biri olarak da anabileceğimiz Eren Eyüboğlu'nun, Türk resim sanatında iz bırakan eserlerinin yanı sıra eşi Bedri Rahmi Eyüboğlu ile birlikte imza attığı pek çok mozaik pano; ülkemizdeki çeşitli kurum ve kuruluşlara ait binaların ruhu olmuştur.

Resimlerindeki konular Anadolu insanı, coğrafyası ve kültürü olmuştur. Eyüboğlu, halk kültürü ile çağdaş resim anlayışını birleştirerek özgün yorumlar

elde etmiştir. Özellikle 1950 döneminde resimlerinde Anadolu halk kültürünü ve insanını kübizm anlayışı ile yorumladığı görülmektedir. Gözler, saçlar stilize edilerek çalışılmıştır. Portrelerindeki psikolojik ifadeler oldukça dramatik etkilerle doludur. Eserlerinde ifadecilik ön plandadır (Doğanay, 2023, s.115).

Görse1 13: Eren Eyüboğlu, 1949. Çengelköy, Karton Üzeri Sulu boya. (Eren Eyüboğlu, İstanbul Sanatevi).

Görse1 14: Eren Eyüboğlu, İki Köylü Kız. (Eren Eyüboğlu, İstanbul Sanatevi).

Görse1 15: Eren Eyüboğlu, Çocuk Taşıyan Köylü, Tuval Üzeri Yağlı Boya. 103x152 cm. (Eren Eyüboğlu, Kolekta).

2.6. Hale Asaf (1905-1938)

İstanbul doğumlu Hale Asaf, Türk resim sanat tarihimizde ilk kez bir sanat birliğinin içerisinde yer alan kadın sanatçı olarak öncü bir nitelik kazanmaktadır. Hale Asaf, ailesinin sanata olan ilgisi anlamında şanslı bir kadın sanatçı olarak babasının yönlendirmesi ile Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ne eğitime gönderilmiştir. 1921 yılında gittiği Almanya'dan 1924 yılında ülkeye geri dönen sanatçı, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Feyhaman Duran'ın atölyesinde çalışmıştır. Ardından Paris'e gitmiş ve dönemin önemli sanatçılarından biri olan Andre Lhote'un öğrencisi olma imkanı bulmuştur. Hale Asaf, 1928 yılında, Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda resim öğretmenliği yapar. Resmi olarak 1929'da kurulan Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucu üyeleri arasında yer alan tek kadın sanatçı olmuştur (Güven, 2010, s.101-106, 184). Hale Asaf'ın sanat anlayışında portre çalıştığı görülmekte, portre eserleri dışında ise peyzajları ile özgün kompozisyonlar oluşturduğu bilinmektedir. Armonik renkleri bir arada kullanarak etkileyici çalışmalar gerçekleştirmiştir (Asaf, SSM).

Görsel 16: Hale Asaf, Bursa, 60,5x41,5 cm. Tuval Üzerine Yağlı Boya, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi (Hale Asaf, SSM).

Görsel 17: Hale Asaf, Portre, 1922, Kontraplak Üzeri Yağlı Boya, 49x47,5 cm. Ankara Resim ve Heykel Müzesi (Ankara RHM Koleksiyonu).

Hale Asaf'ın portreleri onun yaşam öyküsünden ayrı değerlendirilemeyecek nitelikler barındırmaktadır. Özellikle kadın portrelerinin her biri adeta birer otoportre özelliği taşımaktadır. Hale Asaf çocuk yaşlarından itibaren hastalıklarla mücadele etmiş ve 1931 yılında yakalanmış olduğu kanser hastalığının umutsuzluğu resimlerinde kendini göstermiştir. Portrelerdeki kendinden emin

kadının, gözleri buğuludur ve donuk ifadelidir. Genel olarak ifadeler mutsuzluk, umutsuzluk ve kararsızlık göstergeleridir (Doğanay, 2023, s.107).

2.7. Neş'e Erdok (1940-)

1963 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Neşet Günal Atölyesi'nden mezun olan İstanbul doğumlu sanatçı Neş'e Erdok, 1965 yılında İspanya hükümetinden kazandığı bursla, bir yıl süreyle Madrid'de sanat tarihi ve İspanyol dili üzerine eğitim almıştır. Sanatçı 1967 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bursu ile Paris'e gönderilmiştir. Paris'te bulunan Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts (Ulusal Güzel Sanatlar Yüksek Okulu)'da 1972 yılına kadar vitray, fresk ve çeşitli resim teknikleri konularında öğrenim görmüştür. 1981 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde Profesör olmuştur. 2008'e kadar Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde çalışmıştır. Neş'e Erdok çok büyük ebatlı tuvallerinde insan figürüne odaklanan eserler üretmektedir. Toplumsal konulara odaklanan, farklı ekonomik ve sosyal yapılarla sahip insanların yaşam biçimlerini konu alan resimleriyle Çağdaş Türk resim sanatının öncü isimlerinden olmuştur. Eserlerinde ön planda yer alan insan figürleri adeta izleyici ile iletişim kurmakta ve alımlayıcıyı sanat eserinin içine yöneltmektedir. Toplumsal gerçekçi anlayışı ile oluşturduğu resimlerinin büyük boyutlu olarak çalışılması, eserin etkisini güçlendirmekte ve oldukça dikkat çekici hale getirmektedir (Neş'e Erdok, Biyografi).

Figüratif resmin ustalarındandır. Sanatçı eserlerinde insanları normal boyutlarında desenleri ile çizdiği gibi aynı zamanda deforme ederek özgün figürlere dönüştürebilmektedir. Figürlerinde insana dair ruh durumları ve mekanla özdeşleşen yapılmalar önem taşımaktadır. Sanat eserlerinde desenlerinin güçlü yönü Erdok'un sanatının en belirgin özelliğidir. Toplumsal içerikli eserlerinde çocukları, yaşlıları, sakat ya da hastaları betimlemiştir. Yurt dışı ve yurt içinde çeşitli müzelerde eserleri bulunmaktadır.

Figüratif resimlerinde toplumda yer eden farklı statü, yaş ve cinsiyet gruplarını konu edinmektedir. Sanatçının üslubu dışavurumcudur, genellikle figürler merkeze yerleşmekte, ardından kıyafetler, aksesuarlar ve mekana ait dekorasyonlar ile kompozisyon tamamlanmaktadır. Ayrıca eserlerinin çoğunda görülen kediler, neredeyse sanatçının imzası niteliğindedir. Eserlerinde gündelik yaşamın en ayrıntılı noktaları, gerçek bir iletişim ağı ile ortaya konulmaktadır (Doğanay, 2023, s.167).

Görsel 18: Neş'e Erdok, 2021. *Alacakaranlık*, 180x 150 cm. Tuval Üzerine Yağlı Boya (Neş'e Erdok).

Görsel 19: Neş'e Erdok, *Akordeoncu Kız*, 150x100 cm. Tuval Üzerine Yağlı Boya. 2002 (Neş'e Erdok).

SONUÇ

Kadın ressamlarımız, ülkemiz sanat dünyasında önemli ve etkili bir yer edinmelerinin ötesinde uluslararası başarıları ile Türkiye Cumhuriyeti kadın sanatçılarının renklerini en vurgulu biçimde yansıtmıştır. 1980'ler ve sonrasında Türkiye'de kadın sanatçılarımızın, sanat ve yaratım süreçlerine görece çok daha aktif bir katılım göstermesi; sanat dünyası içerisinde günden güne güçlenen kadın sanatçıların daha derin ve kalıcı izler bırakmasını mümkün ve yadsınamaz ölçüde görünür kılmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısından 21. yüzyıla hızla artan bir grafikte açılan sanat okullarımızın sağladığı sanat eğitimi, ülkemizdeki pek çok kadının katılma imkanı bulduğu kursların illerden ilçelere yaygınlaşması, kadınlarımızın resim sanatına olan ilgisini artırmış ve onlara profesyonel bir platform sunmuştur. Kadınlarımızın nesilden nesile güçlendirdiği sanat çerçevesi 20. yüzyıldan günümüze kadın sanatçılarımız uluslararası platformlarda elde ettikleri gurur ve ilham verici başarılarıyla önümüzde durmaktadır. Türk kadın ressamların bu başarısı, bir yandan ulusal resim sanatımıza yön verirken diğer yandan Türk kadın sanatının uluslararası platformlara, atölyelere, sergilere ve koleksiyonlara taşınmasının yolunu açmıştır. Gülsün Karamustafa, İnci Eviner gibi kadın sanatçılarımız, Türk sanatını uluslararası platformlarda temsil etmiş

ve önemli başarılar elde etmişlerdir (Kaya Okan, 2012, s.127-129). Cumhuriyetimizin ilk yarısından ikinci yarısına uzanan dinamik süreçte; Semiha Berksoy, Neş'e Erdok, Canan Tolon gibi kadın sanatçılarımız, ulusal sanat dünyamızda önemli bir yer edinmelerinin yanı sıra uluslararası başarıları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kadın sanatçılarının mirasını yüceltmış ve yüceltmektedir.

Üniversitelerimizde, sanatta iz bırakan akademisyenlerden eğitim alabilme imkanı bulan, eşitlikçi atölye imkanlarının gücüyle genç yaşlarda sanatının imzasını, fırçasının izni, tuvalinin ışığını hızla keşfeden pek çok genç kadın ressamın sanat dünyasına adım atmaya başlaması; Türk resim sanatında geleceğin gücünü ve etkisini bizlere göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana kadınlar, ülkemizde resim sanatının yükselmesinde önemli bir rol oynamış ve dünya sanatına adanmış eserler üretmişlerdir. Öte yandan, günümüzde baktığımız noktada kadın sanatçıların sanat dünyasındaki yerinin daha da güçlendirilmesi ve desteklenmesi gerekliliği, yadsınamaz bir cam tavadır. Bu cam tavanları yıkmak; Cumhuriyetimizin ilk yıllarından günümüze uzanan sanat belleğimizin ve köklerinin açığa çıkartılması ve korunmasıyla mümkün olabilir. Bu yolla Türkiye'nin sanat alanındaki zengin kültürel mirası daha da ileriye taşınabilir ve kadın ressamların önemi daha güçlü vurgulanabilir. Böylelikle, sanat dünyamızın geleceği olan genç kadın ressamlarımızın yolu aydınlatılabilir.

KAYNAKÇA

- Akçay, S. (2015). Türk resim sanatında (1908-1930) Erken Cumhuriyet Dönemine kadar ilk ve öncü kadın ressamlar [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Fakültesi Plastik Sanatlar Anabilim Dalı, İstanbul.
- Başbuğ, F. (2009). 1914 Çallı Kuşağı'nın Türk resim sanatı ve eğitimine etkisi [Yayımlanmamış doktora tezi] Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Bölümü, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Resim Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- Can, G. Ş. (2016). Tanzimat'tan Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sine öne çıkan kadın sanatçılar. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 5(23), s. 1017-1036. doi: 10.7816/idil-05-23-14
- Çevik, S. (2019, 2-5 Mayıs). Eren Eyüboğlu resimlerinde mitolojik unsurlar ve kadın. International Symposium on Mythology, s. 852-864, Türkiye, Ardahan.
- Demir, N. (2022). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş yıllarında öncü kadın heykeltıraşlar [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Mersin.
- Doğanay, Erkan. (2023). Türk resminin yüz bir yüzü 101 ressam 101 portre (1. Baskı). Ketebe Yayınları, İstanbul. ISBN: 978-625-8159-74-5.
- Güven, S. (2010). Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesinde 1914 kuşağı, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği ve D grubu ressamlar [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Jenkins, M. M. (2020). Thinking continuity in the works and milieus of Fahrelnissa Zeid [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. University of British Columbia, The Faculty Of Graduate And Postdoctoral Studies, Art History And Theory, Vancouver. Erişim: <https://open.library.ubc.ca/collections/ubctheses/24/items/1.0394136>
- Kaya Okan, B. (2012). Türk heykel sanatında feminist eğilimler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(3), s. 123-138.
- Noyan, M. (2002). Aliye Berger ve sanatı [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Bilim Dalı, İstanbul.
- Özcan, N. (2016). Selim İleri'den bir ressama yorum Mihri Müşfik: ölü bir kelebek. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) Dergisi, 25., s. 153-174.
- Paşalıoğlu, B. H. (1996). İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ve mezunları [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Şahin Karadal, M. (2018). Ressam Mihri Müşfik: sanat ve girişimcilik üzerine bir irdeleme. *International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR)*, 2,(3), s. 75-86.

Şahin, S. (2019). Türk baskıresim sanatında öncü kadın sanatçılar ve baskıresim sanatına katkıları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8(55), s.403-413. doi: 10.7816/idil-08-55-14

Tekdemir Dökeroğlu, Ö. (2018). Bir sanatçı incelemesi: Mihri Müşfik ve portreleri. *International Social Sciences Studies Journal (SSSjournal)*, 4(25), s. 5432-5441.

Uzun Aydın, D. (2014). “Sanayi-i Nefise Mektebi” ve Paris Güzel Sanatlar Okulu “L’ecole Des Beaux-Arts” üzerine bir değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science*, 6, Eylül, s. 74-81.

Yavuz, A. (2021). Modernleşme ve Çağdaş Sanatta Kültürel İletişimin İlk Türk Kadın Ressamı: Mihri Müşfik. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 3(2). s. 7-18.

İNTERNET KAYNAKLARI

İnternet: Asaf, H. SSM, <https://www.sakipsabancimuzesi.org/sanatci/277> adresinden 07.03.2024’de alınmıştır.

İnternet: Dolmacı, <https://sevildolmaci.com.tr/tr/artists/nese-erdok/> adresinden 07.03.2024’de alınmıştır.

İnternet: İstanbul Modern. (2017). <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/fahrelnissa-zeid> adresinden 25.03.2024’de alınmıştır.

İnternet: Mihri Müşfik, Ankara Resim ve Heykel Müzesi.

<https://arhm.ktb.gov.tr/artists/detail/2150/mihri-musfik-1886-1954> adresinden 04.03.2024’de alınmıştır.

İnternet: Neş’e Erdok. Biyografi. <https://www.neseerdok.com.tr/biyografi.asp> adresinden 07.03.2024’de alınmıştır.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: Müşfik, M. Genç Erkek Portresi [Tuval Üzerine Yağlıboya], 62,5x50 cm., Ressam Mihri, Burcu Pelvanoglu ve Özlem Gülin Dağoğlu Arşivi. <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/> adresinden 23.03.2024’de alınmıştır.

Görsel 2: Müşfik, M. (1908-09). Naile Hanım [Resim], Mihri Müşfik’in Eserleri ve Hayatı, 2017. <https://www.leblebitozu.com/mihri-musfikin-eserleri-ve-hayati/> adresinden 23.03.2024’de alınmıştır.

Görsel 3: Müşfik, M., Mihri Müşfik, Otoportre [Tuval Üzerine Yağlıboya], 98,5x61 cm, MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi, Ressam Mihri, Burcu Pelvanoğlu ve Özlem Gülin Dağoğlu Arşivi).

<https://www.kimmihri.com/painter-mihri/> adresinden 23.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 4: Müşfik, M., Mevsime Yalçın Portresi [Resim], Mihri Müşfik'in Eserleri ve Hayatı, 2017. <https://www.leblebitozu.com/mihri-musfikin-eserleri-ve-hayati/> adresinden 23.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 5: Müşfik, M., Mustafa Kemal Atatürk'ün Portresi [Resim], Boyutları ve Yeri bilinmiyor, Ressam Mihri, Burcu Pelvanoğlu ve Özlem Gülin Dağoğlu Arşivi. <https://www.kimmihri.com/painter-mihri/> adresinden 25.05.2024'de alınmıştır.

Görsel 6: Mustafa, B., Otoportre [Kağıt Üzerine Suluboya], 12 x 10 cm. (<https://www.artiummodern.com/urun/3612133/cok-genc-yasta-vefat-eden-belkis-mustafadan-nadir-rastlanilacak-bir-feraceli-o> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 7: Mustafa, B. (1920). Düşünen Kadın [Tuval Üzerine Yağlıboya], 72x49 cm. (Belkis Mustafa, Destek Sanat Galerisi, İstanbul. Salt Araştırma. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/40830> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 8: Fahrelnisa Zeid, My Hell [Tuval Üzerine Yağlıboya], 205x 528 cm. Fahrelnissa Zeid, 1901-1991, Cehennemim, 1951. <https://www.istanbulmodern.org/koleksiyon/cehennemim> adresinden 21.05.2024'de alınmıştır.

Görsel 9: Fahrelnisa Zeid (1947). Fight Against Abstraction [Tuval Üzerine Yağlıboya], 101x151 cm. Fahrelnissa Zeid in four key works, <https://www.tate.org.uk/art/artists/fahrelnissa-zeid-22764/four-key-works> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 10: Fahrelnisa Zeid (1944). Oto Portre [Resim], Sema ve Barbaros Çağa Koleksiyonu.

<https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/fahrelnissa-zeid> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 11: Aliye Berger, Güneşin Doğuşu [Tuval Üzerine Yağlıboya], 200x300 cm. Yapı Kredi Bankası Koleksiyonu. 100 Yılın 100 Eseri, Eserler ile 100. Yıl. <https://100yilin100eseri.com/resim/gunesin-dogusu/> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 12: Aliye Berger, Peyzaj [Gravür] 17/30, 37x26 cm. Aliye Berger, Artium Modern, 14. Online Müzayede. <https://www.artiummodern.com/urun/2326812/aliye-berger-1903-1974-peyzaj-izmasiz-kaseli-gravur-ed-17-30-37x26-cm> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 13: Eren Eyüboğlu (1949). Çengelköy [Karton Üzeri Suluboya], Eren Eyüboğlu Hayatı ve Eserleri (1913 – 1988), İstanbul Sanatevi, <https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/eren-eyuboglu-hayati-ve-eserleri/> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 14: Eren Eyüboğlu, İki Köylü Kız [Resim], Eren Eyüboğlu Hayatı ve Eserleri (1913 – 1988), İstanbul Sanatevi, <https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/eren-eyuboglu-hayati-ve-eserleri/> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 15: Eren Eyüboğlu, Çocuk Taşıyan Köylü [Tuval Üzerine Yağlıboya], 103x152 cm. Eren Eyüboğlu, Kolekta, <https://www.kolekta.com.tr/yapit/c%cc%a7ocuk-tas%cc%a7iyan-ko%cc%88ylu%cc%88/> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 16: Hale Asaf, Bursa [Tuval Üzerine Yağlıboya], 60,5x41,5 cm., Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Hale Asaf, SSM. <https://www.sakipsabancimuzesi.org/sanatci/277/672> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 17: Hale Asaf (1922). Portre [Kontraplak Üzeri Yağlı Boya], 49x47,5 cm. Ankara Resim ve Heykel Müzesi (Ankara RHM Koleksiyonu).

<https://arhm.ktb.gov.tr/Artworks/Detail/93/portre> adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 18: Neş'e Erdok (2021). Alacakaranlık [Tuval Üzerine Yağlıboya], 180x150 cm. Neş'e Erdok. https://www.neseerdok.com.tr/buyut.asp?r_id=475&d=1 adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.

Görsel 19: Neş'e Erdok (2002). Akordeoncu Çocuk [Tuval Üzerine Yağlıboya], 150x100 cm. Neş'e Erdok, https://www.neseerdok.com.tr/buyut.asp?r_id=282&d=1 adresinden 07.03.2024'de alınmıştır.